

SAMENVATTING (NL)

Als het thuis in een gezin niet goed gaat, kan een uithuisplaatsing van één of meerdere kinderen nodig zijn. Uithuisplaatsing is een ingrijpend laatste redmiddel om ervoor te zorgen dat het kind veilig is en zich goed kan ontwikkelen, of om een kind een behandeling te geven die anders niet mogelijk is. In de Richtlijn Uithuisplaatsing voor jeugdhulp en jeugdbescherming wordt geadviseerd om broers en zussen waar mogelijk samen te plaatsen tenzij dat om bepaalde redenen niet mogelijk of wenselijk is. Uit eerder onderzoek is naar voren gekomen dat 35-50% van de broers en zussen gescheiden worden geplaatst, maar hierbij was niet duidelijk of deze gescheiden plaatsingen kwamen door praktische belemmeringen of door contra-indicaties voor het samenplaatsen. Daarnaast was één van de onderzoeken gebaseerd op schattingen die zijn voortgekomen uit interviews, en is het andere onderzoek beperkt tot één specifieke regio binnen Nederland. Het doel van het huidige onderzoek was daarom om tot een valide en betrouwbare schatting te komen van het percentage broers en zussen dat na gezamenlijke uithuisplaatsing gescheiden wordt geplaatst, en om te achterhalen welke redenen hieraan ten grondslag liggen. Voor beantwoording van de onderzoeksvraag is gebruik gemaakt van een multi-method, multi-informant onderzoek bestaande uit dossieronderzoek en interviews.

Methoden

Dossieronderzoek

Het dossieronderzoek is uitgevoerd bij een representatieve steekproef van zeven jeugdhulp-organisaties die plaatsing en matching van kinderen voor pleegzorg en gezinshuizen uitvoeren. Deze instellingen vormen gezamenlijk een goede afspiegeling van alle jeugdhulp-organisaties, qua ligging (spreiding door heel Nederland), en qua grootte (zowel relatief kleine als relatief grote organisaties). Met deze organisaties is een kwart van het totaal aantal organisaties geïncludeerd die pleegzorg en gezinshuizen bieden (7 van de 28 instellingen).

Allereerst zijn bij de deelnemende instellingen uithuisplaatsingen uit de periode 2015-2020 geselecteerd. Vervolgens zijn alleen voltijdplaatsingen geselecteerd, dus deeltijdpleegzorg (e.g., weekendpleegzorg, vakantiepleegzorg) is niet meegenomen. Daarnaast werden alleen plaatsingen geïncludeerd vanuit een gedwongen kader (i.e., waarbij sprake was van een kindbeschermingsmaatregel). Indien de broers en zussen gescheiden werden geplaatst, is aanvullend dossieronderzoek uitgevoerd om de mogelijke redenen voor de gescheiden plaatsing te achterhalen. Voor de huidige studie werden broers en zussen gedefinieerd als

kinderen die tenminste één (niet-) biologische ouder delen en woonachtig zijn op hetzelfde adres op het moment van uithuisplaatsing.

Interviews

Tijdens de interviews is de respondenten gevraagd om op basis van eigen ervaringen (of ervaringen van collega's) factoren te noemen die kunnen meespelen in de beslissing om broers en zussen al dan niet samen te plaatsen, een schatting te geven van het aantal gescheiden plaatsingen, en suggesties te geven voor mogelijkheden om het aantal gescheiden plaatsingen terug te dringen. De interviews zijn afgenomen bij 37 respondenten, bestaande uit verwijzers naar gezinsgerichte plaatsingen ($n = 8$), professionals werkzaam bij organisaties die pleegzorg en gezinshuizen aanbieden ($n = 10$), pleeg- en gezinshuisouders ($n = 7$), kinderrechtvaarders en professionals werkzaam bij de Raad voor de Kinderbescherming ($n = 8$), en pleegzorgwerkers¹ ($n = 4$). De interviews zijn woordelijk getranscribeerd en deductief gecodeerd.

Resultaten

Dossieronderzoek

In de periode 2015-2020 werden bij de deelnemende instellingen in totaal 1.717 broers en zussen gezamenlijk uithuisgeplaatst, afkomstig uit 726 gezinnen. In totaal werden 480 kinderen gescheiden geplaatst (28%, 95% BI[26%, 30%]), waarvan 316 kinderen alleen zijn geplaatst en 164 kinderen met tenminste één broer of zus (maar niet met alle broers en zussen). Er is onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten plaatsingen. Resultaten lieten zien dat kinderen significant vaker gescheiden geplaatst zijn bij spoedplaatsingen (45%, 95% BI[41%, 49%]) dan bij reguliere plaatsingen (15%, 95% BI[13%, 18%]). Gescheiden plaatsingen kwamen ook significant vaker voor bij bestandsplaatsingen (40%, 95% BI[35%, 45%]) dan bij netwerkplaatsingen (14%, 95% BI[12%, 17%]), en vaker bij pleegzorgplaatsingen (29%, 95% BI[27%, 32%]) dan bij gezinshuisplaatsingen (15%, 95% BI[10%, 20%]). Daarnaast wordt significant vaker gescheiden geplaatst naarmate er meer kinderen betrokken waren bij de plaatsing. Bij plaatsingen waar twee kinderen bij betrokken zijn wordt het minst gescheiden geplaatst (13%, 95% BI[11%, 15%]), bij plaatsingen met drie kinderen is er een grote toename van gescheiden plaatsingen (43%, 95% BI[39%, 48%]), en bij plaatsingen waarbij vier of meer

¹ Pleegzorgwerkers zijn ook professionals die werkzaam zijn bij organisaties die pleegzorg aanbieden. De pleegzorgwerkers worden in huidig onderzoek meegenomen als aparte respondentgroep omdat zij enkel bevraagd zijn over suggesties voor het terugdringen van gescheiden plaatsingen.

kinderen betrokken zijn wordt het grootste deel gescheiden geplaatst (77%, 95% BI[70%, 82%]).

De reden voor gescheiden plaatsing is bij geen van de deelnemende instellingen systematisch geregistreerd. Hierdoor is het niet mogelijk een betrouwbaar overzicht te geven van de meest voorkomende redenen voor gescheiden plaatsing. Om toch een beeld te geven van de redenen voor gescheiden plaatsing is onderscheid gemaakt tussen expliciet genoemde en niet-expliciet genoemde redenen. Bij ongeveer de helft van de gescheiden plaatsingen was geen informatie beschikbaar in de dossiers over eventuele redenen die ten grondslag lagen aan het gescheiden plaatsen van broers en/of zussen (51%, $n = 243$). Bij de dossiers waarbij wel melding werd gemaakt van de (mogelijke) reden van gescheiden plaatsing bleek het ongeveer even vaak te gaan om praktische belemmeringen (26%, $n = 124$) als om contra-indicaties (23%, $n = 113$). Bij de praktische belemmeringen die in de dossiers werden genoemd bleek het altijd te gaan om het niet beschikbaar zijn van een plek voor alle kinderen samen. Per kind kan sprake zijn van meerdere (mogelijke) redenen voor gescheiden plaatsing. Voor de 113 gescheiden plaatsingen waarbij contra-indicaties (waarschijnlijk) een rol hebben gespeeld, zijn 123 inhoudelijke redenen gecodeerd.

De volgende zorgen omtrent samenplaatsing werden het vaakst genoemd: parentificatie, waarbij één van de kinderen de ouderrol op zich neemt (42%), conflicten tussen de kinderen onderling (16%), gedragsproblemen (9%), specialistische zorg nodig voor één of meerdere kinderen, maar niet voor alle kinderen (9%), een negatieve invloed van de kinderen op elkaar (7%), en (vermoeden van) seksueel misbruik tussen de kinderen onderling (3%). Het kwam echter weinig voor dat deze redenen expliciet werden benoemd als reden voor de gescheiden plaatsing, respectievelijk in 13%, 10%, 18%, 55%, 50%, en 0% van de gevallen. Overige genoemde redenen voor gescheiden plaatsing zijn: dat de kinderen geen hechte band hebben met elkaar, dat samenplaatsen zou leiden tot een te hoog risico op voortijdige beëindiging van de plaatsing (*breakdown*), dat sprake was van geheime plaatsing waarbij één van de kinderen dusdanig loyaal was aan de ouders dat er geen veiligheidsafspraken gemaakt konden worden, en dat ieder kind meer individuele aandacht kon krijgen als ze gescheiden geplaatst werden.

Interviews

Factoren die een rol spelen bij de beslissing om kinderen gescheiden te plaatsen die uit de interviews naar voren kwamen zijn onderverdeeld in kindfactoren, pleegouderfactoren, en praktische belemmeringen. De meest genoemde kindfactoren zijn: een negatieve dynamiek

tussen de kinderen onderling, één of meerdere kinderen (maar niet alle kinderen) hebben specialistische zorg of behandeling nodig, en parentificatie. Andere veel genoemde kindfactoren zijn conflicten tussen de kinderen, gedragsproblematiek waardoor er risico is op remming van- of bedreiging van de ontwikkeling van de andere broers en/of zussen, en (een vermoeden van) seksueel misbruik tussen de kinderen onderling.

De meeste genoemde pleegouderfactoren zijn de draagkracht van de pleegouders in combinatie met de zwaarte van de opvoedvraag, en de (leeftijds)voorkeuren van de pleegouders. Wat betreft de praktische belemmeringen is het (gebrek aan) aanbod van pleeggezinnen en gezinshuizen de meest genoemde factor waardoor kinderen gescheiden worden geplaatst. Er zijn relatief weinig pleeggezinnen beschikbaar die meerdere kinderen willen of kunnen opnemen, bijvoorbeeld door een gebrek aan ruimte (onvoldoende kamers), of financiële- of overige middelen (o.a., de extra tijdsinvestering die het kost om meerdere kinderen op te vangen). Tot slot zijn enkele overige factoren genoemd die zwaarder wegen dan het samenplaatsen van broers en zussen, waaronder: de belangen van het individuele kind, het voorkomen van voortijdige beëindiging van de plaatsing (i.e., in situaties waar het samenplaatsen van broers en zussen als risicofactor wordt gezien voor *breakdown*), en plaatsing in het netwerk.

Daarnaast is de respondenten gevraagd hoe hoog ze het percentage gescheiden plaatsingen bij een gezamenlijke (gelijktijdige) uithuisplaatsing zouden schatten. De meeste respondenten gaven aan hier lastig een inschatting van te kunnen maken. De schattingen liepen uiteen van 20% tot 80%, waarbij de meeste respondenten aangaven dat ze schatten dat het om 50% van de gevallen gaat. Ook is gevraagd of er verschillen zijn in het aantal gescheiden plaatsingen als het gaat om spoed versus reguliere (i.e., perspectief biedende) plaatsingen, en tussen netwerk- en bestandsplaatsingen. Een deel van de respondenten gaf aan dat er vaker gescheiden wordt geplaatst bij reguliere plaatsingen dan bij spoedplaatsingen, maar een ander deel juist dat er vaker gescheiden wordt geplaatst bij spoedplaatsingen dan bij reguliere plaatsingen. Verder werd aangegeven dat er vaker gescheiden wordt geplaatst bij bestandsplaatsingen dan bij netwerkplaatsingen.

Verder is de respondenten gevraagd in hoeverre ze denken dat het mogelijk is om het aantal gescheiden plaatsingen verder terug te dringen, en wat daar voor nodig zou zijn. Het overgrote deel van de respondenten gaf aan dat het mogelijk is om het aantal gescheiden plaatsingen verder terug te dringen. Er zijn veel suggesties gegeven voor het terugdringen van gescheiden

plaatsingen. Deze zijn grofweg in te delen in (I) het verruimen van het aanbod en/of de capaciteit van pleeggezinnen en gezinshuizen die meerdere kinderen op kunnen vangen, (II) het beter faciliteren en ondersteunen van pleeg- en gezinshuisouders, en (III) het wegnemen van financiële belemmeringen bij pleeg- en gezinshuisouders. Voorbeelden van suggesties zijn: wervingscampagne gericht op (potentiële) pleegouders voor bewustwording van het probleem van gescheiden plaatsing van broers en zussen, meer hulp inzetten in pleeggezinnen die broers en zussen opvangen, en een hogere vergoeding voor de kosten die gemaakt worden bij het opvangen van meerdere kinderen.

Tot slot werd aangegeven dat wettelijke verankering van het recht van broers en zussen om samen geplaatst te worden, past in de visie van bij voorkeur samen plaatsen (“samen, tenzij”). De respondenten gaven aan het in de basis goed te vinden als het een recht wordt van kinderen om na een uithuisplaatsing samen met broers en zussen geplaatst te worden. De respondenten hadden echter ook vragen over de haalbaarheid en de uitvoerbaarheid van wettelijke verankering. Hierbij is het belangrijk dat voldaan wordt aan de voorwaarden voor samen plaatsen (e.g., genoeg plekken, duidelijke richtlijnen), dat duidelijk is wie verantwoordelijk is voor genoeg plekken, en wat er gebeurt als er niet genoeg plekken zijn.

Discussie, conclusies, en aanbevelingen

Gescheiden plaatsing van broers en zussen lijkt met 28% (95% BI[26%, 30%]) minder vaak voor te komen dan eerder werd geschat. Helaas kon in het huidige onderzoek geen duidelijk beeld worden verkregen hoe vaak gescheiden plaatsing een gevolg is van praktische belemmeringen (i.e., geen plek beschikbaar voor meerdere kinderen) of vanwege contra-indicaties voor het samen plaatsen, zoals conflicten of seksueel misbruik tussen de kinderen. In de dossiers bleek namelijk zeer beperkt informatie te worden bijgehouden over de plaatsingen waardoor uit de dossiers veelal niet de reden voor het gescheiden plaatsen kon worden afgeleid.

Op basis van de dossiers waarin wel iets te vinden was over de (mogelijke) redenen van gescheiden plaatsing lijkt het erop dat in ongeveer de helft van de gevallen sprake was van praktische belemmeringen (i.e., geen plek beschikbaar voor meerdere kinderen) en in de andere helft van de gevallen van contra-indicaties voor samenplaatsen. Uit de interviews lijkt een beeld naar voren te komen dat broers en zussen vooral gescheiden worden geplaatst door de beperkte plaatsingsmogelijkheden. Hierdoor kan niet goed worden gematcht tussen pleeggezinnen en/of gezinshuizen en de kinderen, en zijn er weinig plekken voor meerdere kinderen tegelijk.

De bevindingen met betrekking tot de redenen voor gescheiden plaatsingen zoals gevonden in het dossieronderzoek en in de interviews komen deels overeen met Richtlijn Uithuisplaatsing (Bartelink et al., 2017). De informatie omtrent de (mogelijke) redenen voor gescheiden plaatsing die in de Richtlijn wordt gegeven is echter zeer beperkt. De verwachting is dat de praktijk zou kunnen profiteren van uitgebreidere onderbouwing, informatie, en voorbeelden van de contra-indicaties voor samenplaatsen.

Door de beperkte registratie van informatie in de dossiers over de plaatsingen is het belangrijk om een aantal kanttekeningen te plaatsen bij de bevindingen van huidig onderzoek. In de eerste plaats was het over het algemeen niet duidelijk of het bij de plaatsingen ging om een uithuisplaatsing of om een doorplaatsing (naar een nieuw pleeggezin). De verwachting is echter dat het aantal doorplaatsingen beperkt is, doordat in huidige onderzoek alleen de eerste plaatsing van een kind is meegenomen (i.e., eerste plaatsing in de onderzoeksperiode van 2015 tot 2020). Bovendien is het ook bij doorplaatsingen van belang om te weten wat de redenen zijn om de kinderen niet langer bij elkaar te plaatsen. Dit kan namelijk nog steeds (deels) worden veroorzaakt door praktische belemmeringen. Ten tweede werd de reden voor gescheiden plaatsing niet systematisch geregistreerd, waardoor het niet mogelijk was om een betrouwbaar beeld te geven van de meest voorkomende redenen voor gescheiden plaatsing. Voor vervolgonderzoek naar gescheiden plaatsing van broers en zussen is het daarom cruciaal dat de registratie van bepaalde informatie verplicht wordt.

Tot slot zijn op basis van het huidige onderzoek enkele aanbevelingen geformuleerd voor (I) de registratie van plaatsingen, (II) vervolgonderzoek naar gescheiden plaatsing van broers en zussen, (III) de Richtlijn Uithuisplaatsing, en (IV) het terugdringen van gescheiden plaatsingen.